

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИБОРЧИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА США

Постановка проблеми. Обдуманий вибір виборчої системи є рідкісним явищем, але ще рідше зустрічається скрупульозно сконструйована виборча система, пристосована до конкретних суспільно-історичних умов країни. Кожна молода демократична держава обирає (чи успадковує) виборчу систему для обрання парламенту, але на такий вибір часто впливає один з двох факторів. Або учасники політичного процесу не володіють елементарними знаннями та інформацією про особливості виборчих систем і наслідки їх запровадження, або ж вони використовують такі знання про виборчі системи, які дозволять створити систему, що відповідатиме їх власним партійним інтересам. У будь-якому разі такий вибір може виявитися не найкращим для збереження на довгий час здорового політичного клімату в державі чи навіть призвести до руйнівних наслідків для демократичних перспектив країни [10, с.7]. Таким чином нам потрібно проаналізувати на фоні однієї з найуспішніших держав у світі ті проблеми, які уже двадцять років стоять перед нашою державою на шляху до встановлення демократії, а саме легітимність виборчого процесу, ліквідацію можливості фальсифікації, уповільнення виборчою системою оновлення політичної еліти, тощо. Тому, безперечно, дана тема є актуальною на теперішній час, це одне із найважливіших питань для кожного громадянина. Дослідивши дану тему, ми зможемо віднайти правильні та результативні методи виведення України із кризового стану.

Об'єктом нашого дослідження є система виборчих органів на територіях України та США.

Предмет - закріплені Конституцією та Законами України та США норми про виборчу систему.

Метою статті є визначити сутнісні характеристики поняття «виборча система», провести аналіз можливості застосування американського досвіду на українську систему.

Відповідно до мети поставимо такі **завдання**:

- визначити сутність поняття «виборча система»;
- проаналізувати виборчу систему України.
- проаналізувати виборчу систему Сполучених Штатів Америки.

Стан дослідження проблеми. Розгляд проблем у виборчій системі можна прослідкувати у працях М. Примуша, М. Рогозіна, В. Степаненка, М. Варія, В. Литвина, Н. Зайця, М. Дюверже та багатьох інших.

Виборча система – це порядок організації та проведення виборів, закріплений у юридичних нормах, способи встановлення результатів голосування та порядок розподілу депутатських мандатів [5].

За порядком визначення результатів виборів розрізняють такі виборчі системи:

- мажоритарна;
- пропорційна;
- змішана.

Мажоритарна виборча система – це порядок визначення результатів голосування, коли обраним вважається кандидат, який одержав під час виборів більшість голосів виборців. Подібна система може бути застосована як в одномандатних так і в багатомандатних округах. В останньому випадку від округу обирається визначена кількість депутатів або ж виборці голосують за список політичної партії і всі депутатські мандати по округу забирає список партії, який набирає більшість голосів [4].

При мажоритарній системі від кожного виборчого округу обирається один депутат. Переможцем під час виборів вважається кандидат, який набере найбільшу кількість голосів.

Під час цієї системи більшість, отримана стороною-переможцем, буває двох видів – абсолютна і відносна. У першому випадку переможцем вважається кандидат, що завоював 50% плюс 1 голос всіх, хто брав участь у голосуванні виборців. Що стосується, якщо жоден кандидат не отримає необхідного числа голосів, призначається другий тур виборів, у якому беруть участь вже двоє кандидатів, котрі завоювали найбільше голосів на першому турі. У другому турі переможцем виходить вже кандидат, що набрав відносну більшість голосів. При мажоритарній системі відносної більшості перемогу здобуває кандидат, який одержав більше голосів, ніж інші кандидати, кожен окремо [6].

Пропорційна виборча система – це система при якій голосування за кандидатів проводиться за партійними списками, відповідно до кількості голосів виборців поданих за кожний партійний список розподіляються мандати між партіями. За пропорційної системи розподіл мандатів між політичними партіями здійснюються за допомогою виборчої квоти [4].

Головна відмінність пропорційної системи від мажоритарної у тому, що вона будується не так на принципі більшості, як на принципі пропорційності між отриманими голосами і отриманими мандатами. Депутатські мандати розподіляються не між індивідуальними кандидатами, а між партіями відповідно до числа голосів. Виборці голосують за партійними списками. Звісно, партії намагаються включати у свої списки людей найвідоміших, авторитетних.

Змішана виборча система – заснована на поєднанні елементів мажоритарної та пропорційної систем. Останнім часом набуває широкого застосування [4].

Суть цієї системи у тому, що одна частина депутатських мандатів розподіляється з урахуванням принципів мажоритарної системи, інша – відповідно до принципів пропорційної системи. У ФРН половина складу бундестагу обирається з урахуванням мажоритарної системи, інша – з урахуванням пропорційної системи. У Австралії палата представників формується мажоритарною системою більшості, а сенат – у системі пропорційного представництва [6].

Усі питання стосовно виборів в Україні регулюються основним законом України - Конституцією України.

Прослідковуючи хід розвитку виборчої системи, можна сказати, що перед тим як прийти до єдиної виборчої системи в Україні, пройшли століття і з рештою Україна домоглася свого і створила свою незалежну державу з своєю виборчою системою (по своєму унікальною), яка регулюється законодавством України і має демократичні засади.

В Україні застосовуються різні виборчі системи: на виборах Президента України та місцевих виборах застосовується мажоритарна система, на виборах народних депутатів України - змішана.

Процедура призначення виборів передбачає встановлення уповноваженим органом дати голосування. Відповідно до положень Конституції України виборче законодавство встановлює порядок призначення виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів в залежності від виду виборів, які можуть бути черговими, позачерговими, повторними, проміжними, першими.

Вибори Президента України і до Верховної Ради України:

Чергові вибори Президента України проводяться в останню неділю березня п'ятого року повноважень Президента України. (частина 5 статті 103 в редакції Законів № 742-VI від 21.02.2014).

Чергові вибори до Верховної Ради України відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень Верховної Ради України. (частина 1 статті 77 в редакції Законів № 742-VII від 21.02.2014).

Позачергові вибори Президента України проводяться в період 90 днів з дня припинення повноважень. (частина 5 статті 103 в редакції Законів № 742-VII від 21.02.2014).

Позачергові вибори до Верховної Ради України призначаються Президентом України і проводяться в період 60 днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України. (частина 2 статті 103 Конституції України).

Місцеві вибори:

Чергові вибори призначаються не пізніше як за 120 днів до дня виборів, а їх виборчий процес розпочинається за 90 днів до дня виборів.

Позачергові вибори призначаються не пізніше як за 70 днів до дня виборів.

Охарактеризувавши виборчу систему знаходяться свої недоліки, які певним чином перешкоджають повному розвитку виборчої системи на території України:

1. Діюча виборча система не ліквідує повною мірою можливості фальсифікації. Під час виборів значним є вплив правоохоронних органів, передусім МВС, представники якого охороняють виборчі дільниці, бюлетені, супроводжують перевезення протоколів про результати виборів тощо, що надає важелі для прямого втручання у виборчий процес.

2. На сьогодні зберігається ризик іноземного тиску на перебіг виборчого процесу та на результати виборів. По-перше, в Україні не вироблено ефективної протидії з боку держави фінансуванню політичних сил з-за кордону. По-друге, бракує дієвих засобів відсіювання приходу у владу політичних сил, діяльність яких керується з-за кордону, та спрямована на підрив незалежності, суверенітету, територіальної цілісності країни.

3. Виборча система, запроваджена в Україні з виборів 2006 року, радикально змінила політичний ландшафт та саму логіку виборів. Зміна виборчої системи на суто пропорційну була зумовлена ситуативним збігом інтересів партійних лідерів у Верховній Раді. Ліквідація мажоритарних округів суттєво знизила зв'язок виборців з обраною владою.

4. Діюча виборча система в цілому уповільнює оновлення політичної еліти. В країні відбувається постійний кругообіг одних і тих же політиків. Відсутність дієвого контролю за виборчими фондами політичних сил дає найбільше шансів тим політичним силам, які здобули найбільші капітали, в тому числі й через корупційні діяння, формування партійних списків за гроші тощо. Необхідність виключно грошової застави, як передумови для реєстрації виборчого списку партії чи блоку на виборах, дозволяє маніпулювати і створювати політичний ландшафт, який не потребує суспільної підтримки.

І це ще далеко не всі колізії нашої системи.

Виборче право в США базується на традиційних принципах загальності і рівності (за таємного голосування), що є універсальними. До всіх представницьких органів вибори прямі, але президент і віце-президент США обираються опосередкованим шляхом (виборщиками). На виборах застосовується таємне голосування. Центрального органу для проведення виборів у США не існує. Федеральна виборча комісія лише слідкує за виконанням законів про федеральні вибори, а самою організацією виборів не займається. Переможець визначається на основі мажоритарної системи відносної більшості під час виборів у конгрес і на основі абсолютної більшості під час виборів президента і віце-президента.

Основи виборчого права США визначено провідним джерелом – конституцією сполучених Штатів 1787 р., яка в розділі 2 ст. 1 встановила, що палата представників конгресу складається з членів, які обираються раз на два роки народом окремих штатів [10, с. 30].

Згідно з розд. 1 ст. 2, виконавча влада надається президенту США, який займає свою посаду протягом 4-річного строку і разом з віце-президентом, що обирається на той же термін, обирається наступним чином. Кожен штат призначає в такому порядку, який встановить його легіслатура виборщиків, число яких повинно дорівнювати загальному числу сенаторів і представників у конгресі. XII поправка до конституції США (1804 р.) встановила, що президент і віце-президент США обираються разом колегією виборців. XVII поправка (1913 р.) ввела прямі вибори сенату. На підставі XXII поправки конституції (1951 р.) було встановлено, що президентом США може бути людина не більше двох строків підряд. Статутне регулювання виборів в США має трирівневу структуру, включаючи федеральні акти, законодавство суб'єктів федерації і джерела локального права, насамперед, хартії місцевого самоврядування [7, с. 413].

Президентські вибори регулюються нормами глави 1 «президентські вибори і вакансії» розділу 3 «президент» Зводу законів США. Застосовувана при голосуванні система відносної більшості дозволяє партії, що перемогла, отримати всі мандати виборців від цього штату. Мали місце випадки, коли партія, яка не набрала відносної більшості голосів в країні загалом, отримувала більшість місць у колегії виборників. Так, на надзвичайно напружених президентських виборах 2000 р. з дещо тривалим фіналом (внаслідок проблем з достовірним визначенням волі виборців у штаті флорида) республіканська партія отримала незначну більшість у колегії виборників (271 проти 267), що забезпечило обрання на пост президента Дж. Буша-молодшого. При цьому кандидат від демократичної партії а. гор отримав майже на 340 тис. голосів рядових виборців більше, ніж Дж. Буш-молодший [8, с. 371]. У зв'язку з цим фахівці з конституційного права США серйозно стурбовані недосконалістю реалізації принципу рівності в ході президентських виборів і, зокрема, нездатністю судової системи на чолі з верховним судом США прийняти адекватні рішення з цього питання.

Згідно зі ст. 1971 Зводу законів США, ні ознака раси, ні колір шкіри, ні попередній суспільний статус не можуть впливати на право брати участь у виборах. Забороняється позбавляти фізичну особу права голосу на будь-яких виборах, незважаючи на помилки або пропуски в будь-якому акті, необхідному для голосування, а також «проводити будь-яку перевірку грамотності, як умови набуття права голосу на всіх виборах» [9, с. 27]. Залякування, погрози або примус під час проведення виборів усіх рівнів заборонені. Разом з тим, у деяких штатах передбачені штрафи за неучасть у виборах, а також виключення зі списку виборців за неучасть у двох федеральних виборчих циклах. виборці США повинні задовольняти вимоги низки цензів: віковий ценз – 18 років, ценз осілості (від 6 до 12 місяців у різних штатах).

У США відбуваються прямі вибори в обидві палати конгресу США, порядок проведення яких встановлено у розділі 1 «вибори сенаторів і представників» розділу 2 «конгрес» Зводу законів США [9, с. 97]. На виборах в палату представників і сенат застосовується мажоритарна виборча система відносної більшості. Для федеральних виборів встановлені різні обмеження

виборчого права відповідно до ст. 1-3 конституції США: віковий ценз для кандидатів у члени палати представників конгресу США становить 25 років, для кандидатів на посади сенаторів – 30 років, для претендентів на пост президента США – 35 років; термін перебування у громадянстві: 7 років – для палати представників конгресу США, 9 років – для сенату конгресу США і громадянство за народженням для кандидатів у президенти США [11, с. 34].

Отже, система попередніх виборів, не дивлячись на дорожнечу і довго– тривалість їх проведення, дозволяє максимально залучити рядових виборців до процедури відбору кандидатів.

Висновки. Як результат мого дослідження, я б хотів сказати, що неможливо перенести америкаський досвід на українську модель виборчої системи, у зв'язку з відсутністю історичного досвіду. Виборча система США формувалася з 1776 року, а Україна є досить молодою державою, в якій недостатньо досвіду для такої радикальної зміни виборчої системи. На мою думку, зміни в виборчій системі спричинять колапс у розумінні людей.

Література

1. Гурик, М. І. Демократія участі як ефективна модель функціонування державної влади в Україні. Збірник матеріалів науково-практичного семінару «удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві» / М. І. Гурик //.– Тернопіль, 18-19 листопада 2010р. – С.122-124.
2. Декларація про державний суверенітет України: Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року // Відомості Верховної Ради Української РСР, 1990, № 3, ст. 429.
3. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України, 1996, 13 липня.
4. Закон України «Про всеукраїнській та місцеві референдуми» // Відомості ВРУ, 1991, № 33, С. 904–922.
4. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 510 с.
5. Бобков В.А., Браим І.Н, Єгоров О.Н. та інших. (>В.П.Макаренко) Політологія: Підручник.Мн.: «>Интерпрессервис», «>Экоперспектива»,2003
6. Гаджиев К.С. Політична наука. Посібник для викладачів, аспірантів і гуманітарних вузів. М.: «СОРОС – Міжнародні відносини», 1994
7. Избирательное право США. Вступительная статья // Сборник нормативных актов зарубежного избирательного законодательства / Отв. ред. А. А. Вешняков. – М. : ИМУ, 2004. – 245 с.
8. Соединенные Штаты Америки. Конституция и законодательные акты / Под ред. О. А. Жидкова. – М. : РОСПЕЧ, 1993. – 169 с.
9. Шишкина Н. Э. «Праймериз» как предстадия избирательного процесса / Н. Э. Шишкина // Сиб. юрид. вестник. – 2008. – № 1. – С. 30-34.
10. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
11. Політологія: лекційний курс і практикум [Текст] : навч. посіб. / Т. В. Гончарук, М. І. Гурик, І. С. Дмитрів [та ін.] ; за ред. Т.В. Гончарук. – Тернопіль : Астон, 2009. – 375 с.